

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

1. Σταλμένο ἀπὸ τὸ Παρίσι. Ἄν κράτησα δυστοχῶς ἀντίγραφο. Θυμᾶμαι πὸς ἔγραφα στὸν ποιητὴ σχετικὰ μὲ τὶς ἐνέργειάς μου νὰ μεταφραστῆ τὸ ἔργο του στὶς τέσσαρις κυριώτερες εὐρωπαϊκὰς γλῶσσας: Ἀγγλικά, Γαλλικά, Γερμανικά καὶ Ἰταλικά, γιὰ νὰ γνωριστῆ πλατύτερα στὸ ἐξωτερικόν. Βρισκόμουν τότε σὲ συνηνοήσεις μὲ τοὺς Ε. Clément, K. Dieterich καὶ A. Palmieri καὶ διατηρῶ ἀκόμα τὴν ἀλληλογραφία τους. Ὁ Α. Palmieri ἀνάλαβε νὰ μεταφράσῃ τὸ *Θάνατο Παλληκαριοῦ* καὶ μὲ ἐκλογή ἀπὸ τὸ ποιητικόν του ἔργο, ἀλλὰ τὸν πρόλαβε ὁ θάνατος καὶ δὲν ξέρω τί ἀπόγιναν οἱ μεταφράσεις του. Ὁ Κ. Dieterich, ἰδιότροπος καὶ δισταχτικὸς, περιορίστηκε νὰ μεταφράσῃ τὸν Ἰσχυραῖο καὶ ἀπὸ τὰ σύντομα λυρικά ποιήματα τοῦ Παλαμά, χωρὶς ποτὲ νὰ ἐλοκληρώσῃ τὴν ἐργασία του, ποὺ παραμένει ἀνέκδοτη, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα κομμάτια ποὺ φάνηκαν στὴν ἀνθολογία του νεοελλήνων λυρικῶν: *Neugriechische Lyriker. Mit einem Geleitwort von Gerhart Hauptman. Ausgewählt und übertragen von Karl Dieterich. H Haesel, Verlag, Leipzig 1928*, στίς σελ. 39-46. Ὁ Ε. Clément πρόθυμα δέχτηκε νὰ μεταφράσῃ ἐλοκληρῶ τὸ *Λωδεκάλογο τοῦ Γύφτου* καὶ ἀργότερα τὴ *Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ*. Τὶς ἀγγλικὰς μεταφράσεις εἶχα ἀναλάβῃ ἐγὼ μαζί μὲ τὸ φίλο μου Θ. Φ. Στεφανίδη, φοιτητὴ τότε τῆς γιαιτρικῆς στὸ Παρίσι καὶ ἀγγλόφωνο ποιητὴ.

2. Ἀνδρέας Μιχαλόπουλος, ἰδιαιτερός τότε γραμματέας τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου καὶ ἀργότερα διευθυντὴς τῆς Ἑλληνικῆς Ἑταιρίας Ὑδάτων. Ποιητὴς ἀγγλόφωνος, ἔχει ἐκδόσι: πλαιότερα στὸ ἐξωτερικόν συλλογὴ στίχων ἀγγλικῶν καὶ τὸ 1928 τὴ συλλογὴ: *Verses in English by a Greek. Second Series. Kaufmann, Publishers. Athens 1928*, 8°, σελ. 85. Ἡ μετάφρασί του τῆς Ὀδῆς πρὸς τὸν Βύρωνα τοῦ Παλαμά δημοσιεύτηκε στὸ τεύχος: *Τὸ Ἀθήνησι Πανεπιστήμιον. Ἡ ἑκατονταετηρίς τοῦ Βύρωνος, 1824-1924*, στίς σελ. 37, 39, 41.

3. Θεόδωρος Φ. Στεφανίδης, γιαιτρὸς ραδιολόγος καὶ ἀγγλόφωνος ποιητὴς, ἐγκαταστημένος στὴν Κέρκυρα συμπολεμιστὴς μου στὸν περασμένον πόλεμο καὶ συνεργάτης μου στὴ μετάφραση ἐκλογῆς ἀπὸ τὸ ποιητικόν ἔργο τοῦ Παλαμά: *Poems, by Kostas Palamas. Selected and Rendered into English by Theodore Ph. Stephanides and George C. Katsimbalis, 1925*. <Printed in Great Britain by Hazell, Watson & Viney, Ltd., London and Aylesbury>, 16°, σελ. 143, καὶ ἀνθολογίας συγχρόνων ἐλλήνων ποιητῶν: *Modern Greek Poems. Selected and Rendered into English by Theodore Ph. Stephanides and George C. Katsimbalis. London 1926*. <Printed in Great Britain by Hazell, Watson & Viney, Ltd., London and Aylesbury>.

4. Eugène Clément, καθηγητὴς τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς στὸ Lycée de Nice. Πέθανε τὸ 1937. (Κόϊτα νεκρολογίαις του ἀπὸ τὸν Γρ. Ξενοπούλου, ἐφ. Ἀθηναϊκὰ Νέα, 8/8/37, Γ. Πράτοϊκα, περ. Νέα Ἑστία, τόμ. ΚΒ', 15/8/37, σελ. 1260 καὶ ἐφ. Ἐλεύθερον Βῆμα, 13/8/37). Ἔμαθε μόνος του τὰ νεοελληνικά χωρὶς ποτὲ νὰ ρθεῖ στὴν Ἑλλάδα καὶ συνεργάστηκε μὲ ἄρθρα καὶ βιβλιοκριτίαι στὸ *Νουμᾶ* καὶ σὲ ἄλλα περιοδικά. Μὲ τὴν προτροπὴ τοῦ πατέρα μου καὶ τῆς συνεργασίας τῆς ἀδελφῆς μου, ποὺ κατοικοῦσαν παλαιότερα τὴ Nice, καταπιάστηκε τὴ μετάφραση τῶν ἔργων τοῦ Παλαμά καὶ τύπωσε χάρις στὶς ἐνέργειαις τοῦ πατέρα μου τὴ δίτομη ἐκλογή: Costis Palamas, *Œuvres Choïsies. Traduites du néo-grec par Eugène Clément, Professeur agrégé au lycée de Nice, Préface de Philéas Lebègue. Éditions E. Sansot. R. Chiberre, Éditeur. 7 rue de l'Éperon 7. [1922]. Tome I, 160, σελ. 261. Tome II, 160, σελ. 272*. Ἀργότερα παρακινημένος ἀπὸ μένα μετάφρασε τὸ *Λωδεκάλογο τοῦ Γύφτου*: Costis Palamas. *Les Douze Paroles du Tsigone. Traduit du néo-grec par Eugène Clément. Préface de Henry Bidou. Le Cabinet Cosmopolite. 1931. Librairie Stock. Delamain et Boutelleau. 7 rue du Vieux Colombier, Paris. 16°, σελ. XI+1 λευκὴ+209*, καὶ τὴ *Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ*: <Costis Palamas. *La Flûte du Roi. Traduit du néo-grec par Eugène Clément. Préface de Charles Diehl. Membre de l'Institut. Introduction d'Alexandre Embiricos. Le Cabinet Cosmopolite. 1934. Librairie Stock. Delamain et Boutelleau. 7 rue du Vieux Colombier. Paris. 160, σελ. XIII+1 λευκὴ+15-221*. Τύπωσε ἀκόμα δύο ἔργα νεοελλήνων συγγραφέων μεταφρασμένα γαλλικά: Pierre Vlasto. *A l'Ombre du Figuier. Contes traduits du néo-grec, par Eugène Clément. (Pandore—La statuette d'Athéna—Le lutin—Sklérena—Argyro). Préface de Louis Roussel. Paris. Éditions Sansot. R. Chiberre, Éditeur. 7 rue de l'Éperon 7. [1924]. 160, σελ. 186 καὶ G. Xénopoulos. *La Mauvaise Voie. Conte traduit du néo-grec, par Eugène Clément. Préface de Louis Roussel. Paris. Éditions Sansot. R. Chiberre, Éditeur. 7 rue de l'Éperon 7. Athènes. Elefteroudakis & Barth. Librairie Internationale. Place de la Constitution. Imprimé en Grèce. [1924]. 160, σελ. 93*. Ἐκτὸς ὁμοῦ ἀπὸ τὰ παραπάνω ἔχει δημοσιεύσει μεταφράσεις καὶ ἄλλων νεοελληνικῶν κειμένων στὰ περ. *Graecia* καὶ *Œuvres Libres* καὶ ἄλλοι, καὶ ἄφησε πολλὴ ἀνέκδοτη ἐργασία κυρίως ἔργων τοῦ Παλαμά. Ἑλληνικά ἔχει ἐκδοθεῖ ἡ μελέτη του: Εὐγενίου Κλεμάν. *Κωστής Παλαμάς. Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του*. Πρόλογος Φιλέας Λεμπέογκ. Μετάφραση I. Μ. Παναγιωτόπουλου. Ἀθήνα. Τυπογραφεῖο «Ἑστία», 1932, 80, σελ. 23. Στὴ σειρά *Γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὸν Παλαμά*.*

5. Ἦμουν ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀλλὰ προτιμοῦσα νὰ κρατήσω τὴν ἀνωνυμία.

6. Ἡ ποιήτρια Anna de Noailles, φίλη προσωπική του πατέρα μου και θαυμάστρια του ποιητή. Μιά πολύκαιρη όμως άδιαθεσία και άλλες πιο έπειγουσες υποχρεώσεις την εμπόδισαν να πραγματοποιήσει την υπόσχεσή της. Στα κατοπινά χρόνια, όταν της δόθηκε ή ευκαιρία, φρόντισε να εκδηλώσει το θαυμασμό της στο έργο του Κωστή Παλαμά στην απόκρισή της στο περ. *La Semaine Egyptienne* Κατρού, 15 Ἰαν. 1930, στον πρόλογο του βιβλίου του J. Michel, *Anthologie des poètes Néo-grecs*, Paris 1930 και στη συνέντευξή της με το Ν. Γιοκαρίνη, έφ. *Πρωτα* 18 Ἰουν. 1930.

7. Ὁ L. H. Alexandre, διάδοχος του R. Chiberre στις Éditions Sansot, που είχε εκδόσει το 1922 τή δίτομη «Έκλογή» από το έργο του Κωστή Παλαμά (κοίτα σημ. 4). Ἡ μετάφραση του *Δωδεκάλογου* είχε στοιχειοθετηθεί και διορθωθεί δλόκληρη (σύμφωνα με το σύστημα που επικρατεί στη Γαλλία) και ήταν έτοιμη για τύπωμα με πρόλογο του Louis Roussel, καθηγητή στο Πανεπιστήμιο του Montpellier, όταν άξαφνα χρωκόπησε ο εκδότης και ή έκδοση ματαιώθηκε. Πολύ άργότερα μ' ενέργειες δικές μου και του E. Clément, δέχτηκε να αναλάβει την έκδοση ο εκδοτικός οίκος Stock και την πραγματοποίησε για λογαριασμό του με πρόλογο του Henri Bidou. (Κοίτα σημ. 4.)

8. Ἄνδρας Εμπειρικός, ο άργότερα υπερρεαλιστής ποιητής, συγγραφέας της συλλογής *Ύψικάμινος*, έκδ. «Κασταλία» 1935.

9. Ἕλληνας ιδιωτικός καθηγητής στο Παρίσι.

10. Δέν μπόρεσα να εξακριβώσω αν δημοσιεύτηκε το γράμμα αυτό.

11. Δημοσιεύτηκε στην έφ. *Ελεύθερος Λόγος*, 6 Ὀκτ. 1924.

12. Απόκριση σε δεύτερο γράμμα μου σταλμένο από το Παρίσι.

13. Είχα όπ' όψη μου τά ποιήματα που με τίτλο *Μετρικά Γυμνάσματα* δημοσίευσε τότε στο περ *Κερκυραϊκή Ἀνθολογία*, Χρ. Δ', 1 Γεν. και 1 Μαγιοῦ 1924.

14. Το έπικό αυτό ποίημα τελικά δέν πραγματοποιήθηκε. Δέν ξέρω αν βρέθηκαν σχεδιάσματά του ή κομμάτια στα χειρόγρατά του.

15. Ποιητική συλλογή που τή δούλευε ως τά στερνά του χρόνια και λαχταρούσε να τή δει τυπωμένη χωρίς να τό κατορθώσει. Βρίσκεται στα κατάλοιπά του, όχι όμως όπως τήν είχε αρχικά σχεδιάσει, γιατί δέν μπόρεσε να συνθέσει τά μεγάλα ποιήματα που λογάριζε να γράψει. Από όσα ξέρω τό μόνο που ολοκληρώθηκε είναι ο *Ὀμηρικός Ὕμνος* που δημοσιεύτηκε στο περ. *Τά Νέα Γράμματα*, Χρ. Α', Μάρτ. 1935, σελ. 121 - 127, και ίσως ένα - δυό άλλα.

16. Και τό δράμα αυτό τελικά δέν πραγματοποιήθηκε. Δέν ξέρω αν βρέθηκαν σχεδιάσματά του στα χειρόγρατά του. Στη συλλογή *Βωμοί* του άφιερώνει ένα ποίημα στη σειρά *Ἀγέννητες Ψυχές* όπου περιγράφει και τά άλλα άπραγματοποίητα δράματά του.

17. Οι δυό τόμοι *Τά Χρόνια μου και τά Χαριά μου*, που είδαν άργότερα τό φός, δέν ανταποκρίνονται στις αρχικές προθέσεις του ποιητή και δέν ολοκληρώθηκαν.

18. Τυπώθηκε μαζί με τή γαλλική μετάφραση στο τεύχος: *Τό Ἀθήνησι Πανεπιστήμιον. Ἀνατολ Φράνς. Ἐπίτιμος διδάκτωρ τής Φιλοσοφικής Σχολής του Ἀθήνησι Πανεπιστημίου* († 12 Ὀκτωβρίου 1924). Université d'Athènes. *Anatole France. Docteur honoraire de la Faculté des Lettres de l'Université d'Athènes* († 12 Octobre 1924). 1925. <Τύποις Σ. Ν. Ταρουσοπούλου>. Τό έλληνικό κείμενο ξανατυπώθηκε στο βιβλίο: Κωστή Παλαμά. *Πεζοί Δρόμοι Β'*. Τρεις Ἑλληνολάτρες. Ὁ Ἀνατολ Φράνς και ή κλασική παράδοση. Βυρωνολατρεία. Ὁ Βίκτωρ Ουγκώ και ή Ἑλλάς. Με προλεγόμενα. Ἐκδοτικός Οίκος Ζηκάκη. Ἀθήναι 1928 [1929].

19. Δέν αποκρίθηκε τελικά σ' αυτήν τήν έρευνα.

20. Το άρθρο αυτό τό έγραφε ο H. Bidou έχοντας όπ' όψη τά δοκίμια τής μετάφρασης του *Δωδεκάλογου* με πρόλογο του L. Roussel που ματαιώθηκε ή έκδοσή της. Το ίδιο άρθρο χρησιμοποιήσε άργότερα για πρόλογο στην όριστική έκδοση. Κοίτα σημ. 4 και 7.

21. Jean Moréas, En Grèce, περ. *Cosmopolis*, Παρισιοῦ, Τόμ. VII, Σεπτ. 1897, σελ. 748 και 755 - 757. Ξανατυπώθηκε στο βιβλίο *Le Voyage en Grèce* και στο *Esquisses et Souvenirs*, σελ. 294 και 313 - 316.

22. Ὁ Constantin Photiadès, γάλλος συγγραφέας έλληνικής καταγωγής, συνεργάτης στα κυριώτερα λογοτεχνικά περιοδικά τής Γαλλίας. Πολλά από τά βιβλία του έχουν βραβευτεί από τή Γαλλική Ἀκαδημία και μία μονογραφία του για τόν άγγλο μυθιστοριογράφο Meredith θεωρεται κλασική. Ὁ Παλαμάς τόν αποκαλεί «άμειλικτο» για όσα περιφρονητικά για τή νεοελληνική λογοτεχνία είπε σε συνέντευξή του με το Σπύρο Μελά, δημοσιευμένη στην έφ. *Ἔθνος*, 8 Ἰαν. 1928. Σχετικά με τό ζήτημα αυτό ο Παλαμάς δημοσίευσε δριμύτατο γράμμα στην έφ. *Ἔθνος*, 14 Ἰαν. 1928.

23. Ἐννοεῖ τὴ μελέτη: Γ. Κ. Κατσιμπαλι. Τὸ παιδί στὴν ποίηση τοῦ Παλαμά. Ἀθήνα. Τυπογραφεῖο «Ἑστία». 1929, 8ο, σελ. 21. Ἡ μελέτη αὐτὴ στάθηκε ἡ ἀπαρχὴ τῆς σειρᾶς *Γιὰ τὰ γνωρίζομε τὸν Παλαμά* ποῦ ἱδρύσα τὴ χρονιά ἐκείνη καὶ ξακολούθησα ὡς τὸ 1934 μὲ εἰκοσιτέσσερα αὐτοτελῆ τεύχη.

24. Ὁ ποιητὴς Πᾶνος Δ. Ταγκόπουλος ποῦ κατοικοῦσε τότε, ὅπως καὶ ἐγώ, στὸ Μαρούσι. Συνεχιστὴς τοῦ περ. Ὁ Νουμᾶς, στὰ χρόνια 1923-24 καὶ 1929-31. Πέθανε στὶς 27 Ἀπρ. 1931. Ὁ Παλαμᾶς δημοσίευσε στὸ θάνατό του τὸ ἄρθρο: «Ἐνας ποιητὴς», ἐφ. Ἐλεύθερον Βῆμα, 29 Ἀπρ. 1931.

25. Ἐννοεῖ τὴ μελέτη: Γ. Κ. Κατσιμπαλι. Ὁ Παλαμᾶς καὶ τὸ σπίτι. Ἀθήνα. Τυπογραφεῖο «Ἑστία». 1929, 8ο, σελ. 29.

26. Jean Psichari. *Kostis Palamas*. Extrait de *La Revue Universelle* du 1er Décembre 1927. Paris, Librairie Plon. Les petits-fils de Plon et Nourrit. Imprimeurs-Éditeurs-8, rue Garancière, Paris, 6e. M.CM.XXVIII, 8ο, σελ. 8.

27. Ἐρευνα. Μηνιαῖον Περιοδικόν. Διευθυντὴς Ἄγγελος Κασσιγόνης. Ἔτος Πρῶτον. Φιλολογικόν Παράρτημα 1927. Ψυχάρη. Κωστής Παλαμᾶς. Φιλολογικὴ Κριτικὴ Μελέτη. Ἐκδοτικὸς Οἶκος Α. Κασσιγόνης. Ἀλεξάνδρεια. 8ο, σελ. 31.

28. Lumen, ψευδώνυμο τοῦ λογοτέχνη Ἄναστ. Μιλάνου Στρατηγόπουλου. Τὸ ἄρθρο ποῦ ἀναφέρει ἐδῶ ὁ Παλαμᾶς εἶναι βιβλιοκρισία γιὰ τὴ μελέτη μου *Τὸ παιδί στὴν ποίηση τοῦ Παλαμά*, δημοσιευμένη στὴν ἐφ. *Πατρίς*, 21 Μαρτ. 1929.

29. Ἡ ἑμιλία αὐτὴ, ποῦ διαβάστηκε στὴν αἴθουσα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, τυπώθηκε στὸ τεύχος: Λιλὴ Πατρικίου Ἰακωβίδου. *Οἱ Χαιρετισμοὶ τῆς Ἠλιόγεννητης*. Ἀθήνα. Τυπογραφεῖο «Ἑστία». 1929, 8ο, σελ. 23, στὴ σειρὰ *Γιὰ τὰ γνωρίζομε τὸν Παλαμά*.

30. Ψευδώνυμο τῆς Ἑλένης Νεγρεπόντη, σήμερα κυρίας Κ. Οὐράνη.

31. Ἰωάννης Ζυγομαλάς, διαλεκτὸς διανοούμενος τῆς παρασμένης γενεᾶς, φίλος ἀδελφικὸς τοῦ πατέρα μου καὶ τοῦ Περικλῆ Γιαννόπουλου. Ἐγραψαν γι' αὐτὸν στὸ θάνατό του οἱ Γρ. Ξενόπουλος, περ. *Νέα Ἑστία*, τόμ. 5, 1 Μαρτ. 1929, σελ. 190 καὶ Φ. Γιοφόλλης, περ. *Πρωτοπορία*, Χρ. 1, Ἀπρ. 1929, σελ. 100 καὶ ἀργότερα ὁ Γιῶργος Σαφέρης, στὸ περ. *Τὰ Νέα Γράμματα*, Χρ. 3, Ἀπρ. 1937, σελ. 340.

32. Κοίτα τεύχος τοῦ περ. *Τὰ Νέα Γράμματα*, Χρ. 4, Γεν.-Μάρτ. 1938, σελ. 1-296, ἀφιερωμένο στὸν Περικλῆ Γιαννόπουλο, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία μου.

33. Τοῦ Κωνσταντίνου Τσατσου ποῦ μᾶς διάβαζε ἐκεῖνο τὸ βράδυ στὸ σπίτι τοῦ Παλαμά κεφάλαια ἀπὸ τὸ ἀνέκδοτο ἀκόμα βιβλίον του γιὰ τὸν Παλαμά.

34. Μ. Βισάνθης, Ἕλληνας λόγιος ἐγκαταστημένος στὴν Ἀμερικὴ, ἐκδότης τοῦ λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ *Ἡ Σύγχρονη Σκέψη*, στὸ Σικάγο, 1928-29.

35. Δ. Μιχάλαρος, ἀγγλόφωνος ποιητὴς ἐγκαταστημένος στὴν Ἀμερικὴ. Ἐχει ἐκδόσει ἐκατ ποιητικὴς συλλογῆς σὲ ἀγγλικὴ γλῶσσα καὶ τὴ μετάφραση: *The Grave* by Kostas Palamas. Rendered into English Verse by Demetrios A. Michalaros. With an Introduction by Prof. Louis Roussel, Professor of Neohellenic Literature, University of Montpellier, France. The American Hellenic Book Pub. Co, Chicago, Ill., 1930, 8ο, (σελ. XIV+(2)+17-92).

36. Ὁ Δημήτριος Π. Ταγκόπουλος, ἱδρυτὴς καὶ διευθυντὴς τοῦ περ. Ὁ Νουμᾶς, στὰ χρόνια 1903-1922. Πέθανε στὶς 21 Μαρτ. 1926. Ὁ Παλαμᾶς δημοσίευσε τὸν ἐπικήδειο λόγο του στὴν ἐφ. Ἐλεύθερον Βῆμα, 23 Μαρτ. 1926.

37. Ἀλέξανδρος Ἐμπειρῆκος Κουμουνοδῶρος, γαλλόφωνος ποιητὴς καὶ πολιτευτὴς Μεσογίας. Δημοσίευσε γαλλικὰ πολλὰ ποιητικὰ συλλογῆς, κριτικὰς μελέτας, κλπ. Ἡ μελέτη του *L'Œuvre Poétique de Costis Palamas* δημοσιεύθηκε μεταφρασμένη ἑλληνικὰ στὴν σειρὰ *Γιὰ τὰ γνωρίζομε τὸν Παλαμά*: Α. Ἐμπειρῆκου-Κουμουνοδῶρου. *Τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Κωστή Παλαμά*. Μετάφραση ἀπὸ τὸ γαλλικὸ κείμενο Λεάνδρου Κ. Παλαμά. Ἀθήνα. Τυπογραφεῖο «Ἑστία» 1931, 8ο, σελ. 29.

38. Ὁ Παλαμᾶς, ἀπὸ παραδρομῆς, γράφει Καστρινὸς ἀντὶ Σταυρινὸς. Ὁ Σταυρὸς Σταυρινὸς εἶναι ὁ διευθυντὴς καὶ ἐκδότης τοῦ γαλλόφωνου περιοδικοῦ τοῦ Καίρου *La Semaine Égyptienne*.

39. Ναυρικᾶ Παλαμᾶ, κόρη τοῦ ποιητῆ.

40. Ξενοφὼν Στελλάκης, ἄλλοτε δικαστικὸς στὸ Βόλο, ποῦ ἔβγαλε ἀπόφαση σὲ δημοτικὴ γλῶσσα, Κοίτα σχετικὰ τὸ περ. *Τὸ Περιοδικόν μας*, Πειραιᾶ, Τόμ. 1^ο, 1901, σελ. 17-20.

41. Τεύχος τοῦ περιοδικοῦ *La Semaine Égyptienne*, Καίρου, 25 Ἀπρ. 1929, σελ. 4ο, σελ. 26,

ἀφιερωμένο στὸν ποιητὴ Κ. Π. Καβάφη. Δημοσιεύονται: α) Μελέτες, ἄρθρα, γινῶμες κλπ. τῶν R. A. Furness, K. Dieterich, J. Gryparis, Njaka, Bonamy Dobree, J. R. Fiechter, Ath. Politis, M. Philindas, Alkis Thrylos, G. Duhamel, M. Malakassis, E. M. Forster, D. Vernardakis, H. Pernot, N. Cazandzakis, Ph. Yofilis, Mariette Minotti, Ph. Lebègue, C. Photiadès, A. Leondis, S. Stavrinou, J. Pieridis, Yvonne Laeuffer, Théole, P. Modinos, M. Rodas, A. Catraro, P. Stavrinou, M. Antéos, N. Hayer-Boufidis, Ch. Nomicos, D. Hesselting, V. Iliadis, Rica Singoroulo. β) Γαλλικὲς μεταφράσεις εἰκοσιῶν ποιημάτων. γ) Τρία αὐτόγραφα ποιήματα δ) Ὅχιτῶ διαφορετικὰ στίχοι. ε) Νεανικὴ φωτογραφία κλπ.

42. Karl Dieterich, ὁ γνωστὸς νεοελληνιστὴς καθηγητὴς τῆς Λειψίας. Κοίτα σην. 1 καὶ νεκρολογία τοῦ ἀπὸ τῆς Αἰμιλίας Στεφ. Δάφνη στὸ περ. *Νέα Ἐστία*, Τόμ. 18, 15 Αὐγ. 1935, σελ. 780-781.

43. Ἐδῶ ἔχει τὴ θέση του καὶ ἀξίζει νὰ δημοσιευτῆ τὸ παρακάτω ἀνέκδοτο, νομίζω, γράμμα τοῦ Παλαμά στὸν Ἀλεξανδρινὸ λόγιον Γλαῦκο Ἀλιθέρο γιὰ τὸ βιβλίο του *Τὸ πρόβλημα τοῦ Καβάφη*, γιατί δλοκλήρωνει τίς ἀπόψεις τοῦ ποιητῆ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Καβάφη, ποὺ δημιούργησαν ἄλλοτε τόσο θόρυβο ὅταν ἀνακοινώθηκαν σὲ συνέντευξη (Κοίτα: Γ. Κ. Κατσιμπαλή, *Βιβλιογραφία Κ. Π. Καβάφη*, Ἀθήνα, Τυπογραφεῖο Σεργιάδη, 1943, σελ. 30, ἀριθ. 337):

1 Γενάρη 1935

Ἀγαπητέ μου Ἀλιθέρο,

Ὅταν μοῦ ἔγραψες πὼς μοῦ στέλνεις τὸν Καβάφη, δὲν τὸν ἔλαβ' ἀμέσως· πέρασαν πολλές ἡμέρες, νόμισα πὼς χάθηκε στὸ ταχυδρομεῖο, ἤμουν ἔτοιμος νὰ σοῦ γράψω· ὅταν μοῦ ἦρθε τὸ βιβλίο σου. Διάβασα ἀμέσως καὶ τίς 70 σελίδες του. Βέβαια ἡ κριτικὴ σου δὲν εἶναι ἡ μεγάλη κριτικὴ τοῦ θαυμασμοῦ ποὺ βλέποντας ξεχωρίζει καὶ βρίσκει, ἀλλ' ἡ κριτικὴ ποὺ βλέπει καὶ κρίνει συμπεραίνοντας καὶ φιλαφώντας, τολμηρὴ καὶ δυνατὴ ἐκεῖ ποὺ ἀντιστάκεται στὸν ἀνόητο θαυμασμό ποὺ θὰ εἶναι δλοκλήρη ψυχολογία σ' ὅποιον ζητήσῃ τὴν ἀνάλυση καὶ τὴ σύνθεσή του. Ἡ κριτικὴ σου συμπληρώνει καὶ φέρνει στὴν ἐντέλεια τὴ μελέτη τοῦ Μαλάνου, μπορεῖ περισσότερο σταματώντας σὲ κάποια κείμενα, κατηγορηματικὴ. Περισσότερο δὲν εἶναι ἀπὸ εἰκοσιὲς μελετητικὲς, ἀλλ' ἀπὸ γνωριμιῆς ἐπιχειρηματικὲς. Ἡ κεντρικὴ τῆς συμπερασματικῆς ἰδέας εἶν' αὕτη: Ὁ Καβάφης... τοῦ λείπει ἡ συνδυαστικὴ ἐξελιγμένη φαντασία. Δὲν εἶναι παρὰ ἓνας στιχομυθὸς μικρῆς πνοῆς. Σκέψη κοινὴ, πεζολογικὴ... Μὲ τὸν ὄρο Καβαφισμὸς θὰ ἐνοουῦμε κάθε πεζολογία καὶ ἀκαλαιοθηγία στὴν ποίηση». Βέβαια πὼς ἔχει κάποια προταρήματα, ὅμως αὐτὰ δὲν ἀντέχουν στὴν ἀπαθὴ παρατήρηση. Γιατί καὶ, κυριώτατα, κάποια ἀπάθεια λείπει ἀπὸ τὸν καθαφικὸν αὐτὸ θαυμασμό. Ὁ θαυμασμός αὐτὸς τρέφεται, κυριώτατα, ἀπὸ τὴν ἀγνοία τῶν ἀκάτεχων νέων καὶ ἀπὸ τὴν κατηχημένη ἐμπάθεια ἐκείνων ποὺ, καὶ ἀμίλητα καὶ ἀρνητικὰ μποροῦνε νὰ ἀντιπαρατάσσουν ὅπως ὅπως ἓνα πρόσωπο στὸ θαυμασμό τῶν ἄλλων ποὺ θὰ τοὺς εἶναι ἀνοικονόμητος. Στοχάζομαι πὼς θὰ φοβηθῆς μήπως πάθῃ τίποτε ἡ παροιμιακὴ μου συγκατάδραση καὶ ἐπιείκεια, ἡ σεβαστὴ μου ἀπάθεια καὶ ἀναγνώριση πρὸς τὴν ἀξία τῶν ἄλλων συναδέλφων. Μὴ φοβάσαι. Πολλὲς φορὲς γνώρισα καὶ θρήνησα δικές μου ἀδυναμίες καὶ ἀπαξίες, πολλὲς φορὲς συγκινήθηκα καὶ πανηγύρισα τὰ χαρίσματα ἄλλων καὶ ζωντανῶν καὶ νεκρῶν, ὅστε δὲν τρέχω κίνδυνο νὰ με παρεξηγήσουν παρὰ οἱ ἀνόητοι πάντα. Θὰ εἶσαι ἀπὸ ὄσους συναισθάνονται πὼς οἱ μεγαλύτερες χαρὲς μου βρίσκονται ὅταν θὰ μπορέσω νὰ ἐκφράσω τὴν ἠδονὴν ποὺ μοῦ ἐμπνέει ἡ δεξιούνη καὶ ἡ εὐφροσύνη τῶν ἄλλων, ξένων ἢ ντόπιων, περισσότερο ἀπὸ τὴ συνείδηση ποὺ εἶναι ἡ ἀναγνώριση τοῦ δικοῦ μου ἔργου. Μπορεῖς νὰ τὸ ξέρῃς τί εἶπα καὶ γιὰ τὸν Καβάφη ὅταν μοῦ ζητήθηκε ἀπὸ τὸ *Ligaro* μιὰ γνώμη μου, ὅποια, κ' ἔγραψα τὸ πλατύ μου ἄρθρο γιὰ τὴ φιλολογία μας, τὸ δημοσιευμένο μὲ χρονολογία «18 Σεπτεμβρίου 1928». Πέρασαν ἀπὸ τότε ἕξ-ἑπτὰ χρόνια. Καὶ νὰ τί ἔγραψα, καὶ τί θὰ γράψω καὶ τώρα, γιὰ τὸν Καβάφη: «Ὁ Καβάφης, καινότροπος, ιδιόρρυθμος, ἔχει στὸ ἐνεργητικὸ του ὅ,τι μᾶς θυμίζει, συχνότατα, τὸ παράγγελμα τοῦ ἀρχαίου: «Μύθους νὰ πλέκῃς ποιητὴ, ὄχι λόγους.» Ἔως ἐδῶ ἡ παρατήρησή σου αὕτη, ἐγκωμιστικὴ, ἀνυψώνει τὸν Καβάφη σὲ κλασικὴ σχεδὸν περιωπή. Καὶ προχωρῶ — τὸ κείμενο μπορεῖ νὰ ξεταστῆ στὸ *Φιγαρό* καὶ γαλλικὰ καθὼς φέρνεται — προχωρῶ: «Ἀλλὰ τὰ παραγγέλματα δὲν ὤφελον. Μονάχα ὁ ἄνθρωπος, πίσω ἀπ' αὐτὰ λογαριάζεται. Παραμερίζοντας, γιὰ νὰ μὴ μακρύνω ἀκόμα τὸ λόγο, τὰ καθέκαστα τῆς ποιητικῆς του τέχνης ἢ ἀτεχνίας, ὅπως θέλατε πέστε τη, καὶ τῆς φιλοσοφίας του, φτάνω στὸ συμπέρασμα: Τὰ ἔργα τοῦ Καβάφη, στίχος, γλῶσσα, ἔκφραση, μορφή καὶ οὐσία, μοῦ φαίνονται ὡς σημειώματα ποὺ δὲν ἔμπορουν ἢ ποὺ δὲν καταδέχονται νὰ γίνουν ποιήματα. Τὴ γνώμη μου αὕτη τὴν εἶπα πρὸ ἐτῶν κ' ἔγινε κάποιος θόρυβος. Τώρα τελευταία διαβάζοντας στὴ *Revue de Paris* μιὰ μελέτη τοῦ ποιητῆ François Porché «La poésie récente», τὴν εἶδα νὰ ἐπαναλαμβάνεται γιὰ τοὺς νέους συγχρόνους σας, ἀπὸ τὴν ἀφορμὴ κάποιου σημειώματος ποὺ βρέθηκε στὰ χαρτιά τοῦ Moréas, τὸ σημείωμα ἔλεγε: «des notations de ce genre n'étaient plus considérées par leurs auteurs comme des sujets de poèmes, mais comme des poèmes achevés.» Διςδικῶς τὴν προτεραιότητα τῆς χειρόγραφης αὐτῆς κριτικῆς τοῦ Μορεῆς γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Καβάφη, καθὼς θέλουν νὰ μᾶς τὸ παραστήσουν οἱ θαυμαστὲς σου.» Ὅλα τ' ἄλλα σου τὰ καθέκαστα γιὰ τὸν ποιητὴ καὶ γιὰ τὸν ἄνθρωπο περιλαμβάνονται ἐδῶ μέσα. Ὁ ἄνθρωπος, γενικώτατα, μπορεῖ συχνὰ νάχῃ ποιητικότητα, μὰ δὲν εἶναι πάντα ποιητὴς. Ὅμως ὁ ποιητὴς πάντα εἶναι ἄνθρωπος, γι' αὐτὸ καὶ καλὰ κάνεις νὰ ξετάζῃς τὸν ἀνθρωπισμὸ τοῦ Καβάφη καὶ κριτικὰ. Λυποῦμαι ποὺ δὲ μπορῶ αὐτοῦ νὰ σ' ἀκόλουθησω, ἀρρεῖστος καθὼς εἶμαι καὶ πολὺ δύσκολος νὰ σέρνω καὶ στὴ γραφὴ τὸ κοντύλι μου. Σὲ συχαίρω μόνον γιὰ

E. V. Z. K. F. II
IOANNINA 2008

τὸ βιβλίο σου ποὺ τὰ λύει: πολλά ἀπὸ τὰ καθαφικά προβλήματα, ποὺ καὶ ἀνάξια καὶ ἀσήμεντα, θὰ μπορούσες καὶ τὰ προχειρολογῆματ' αὐτὰ καὶ σὲ ἄλλους περίεργους νὰ τ' ἀνακοινώσῃς.

Μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον δικά σου ἔργα προσμένουμε. Ὁ Κατοίμπαλης — σπάνια τὸν βλέπω, εἶναι κι αὐτὸς ἀδιάθετος — τὸ εἶδε μὲ κριτικὴ χαρὰ τὸ βιβλίο σου.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

44. Ὑποψήφιοι δημάρχοι τῆς Ἀθήνας στὶς τότε δημοτικὲς ἐκλογές.

45. Δημήτριος Σ. Βεζανθῆς, συγγραφέας τοῦ βιβλίου: Ὁ Παλαμᾶς Φιλόσοφος, Ἀθήναι, ἔκδοσις Α. Ράλλη, 1930, 16ο, σελ. (4) + δ' + 11-294.

46. Ποίηματα ἀπὸ τῆ συλλογὴ *Λεῖλοι καὶ Σκληροὶ Στίχοι* ποὺ τυπώθηκε στὴν Ἀμερικὴ καὶ δὲν εἶχε κυκλοφορήσει στὴν Ἀθήνα.

47. Ὁ Παλαμᾶς ἀπὸ παραδρομὴ ἔγραψε τὴν ἡμερομηνία 2/1/30 ἀντὶ 1/2/30 ποὺ συμφωνεῖ μὲ τὴ σφραγίδα τοῦ ταχυδρομείου στὸ φάκελλο καὶ μὲ τὰ περιστατικὰ ποὺ ἀναφέρει.

48. Ἡ ἡφμερὶς *Ἔθνος*, 1 Φεβρ. 1930, σὲ σημείωμά της «Ὁ Ρωμαῖν Ρολλάν διὰ τὸν Παλαμᾶν», δημοσίευσε σὲ μετάφραση τὴν ἀπάντησιν τοῦ Ρωμαῖν Ρολλάν πῶς «ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς ζωντανοὺς ποιητὰς τῆς Εὐρώπης», στὸ ρῶτημα τοῦ περ. *Βρανο*, τοῦ Παρισιοῦ, 24 Ἰαν. 1930, σελ. 27.

49. Τὴν πρωτοχρονιά τοῦ 1930 ὁ Ρωμαῖν Ρολλάν ἔστειλε ἕναν ἐμπνευσμένο χαιρετισμὸ στὸν Κωστῆ Παλαμᾶ, ὅσοι ἀπὸ τὸ διάβασμα τῶν ποιημάτων του στὴν ἀγγλικὴ μετάφραση ποὺ εἶχα κάμει μαζί μὲ τὸ Θ. Στεφανίδη καὶ τοῦ εἶχα στείλει λίγο καιρὸ πρωτότερα ἕνα ἀντίτυπο. Ὁ Παλαμᾶς ἀποκρίθηκε μ' ἕνα ποίημα καὶ ὁ Ρολλάν μ' ἕνα γράμμα. (Κοίτα Γ. Κ. Κατοίμπαλη, *Παλαμικὴ Βιβλιογραφία 1926-1931*, Ἀθήνα, Τυπογραφεῖο «Ἐστία», 1932, στή σελ. 51). Ἡ Λιλίκα Νάκου δημοσίευσε περιγραφὴ πῶς διάβασε ὁ Ρολλάν τὴν ἀγγλικὴν μετάφραση τῶν ποιημάτων τοῦ Παλαμᾶ, στὸ περ. *Ἑλληνίς*, ἔτος 15', Ἀπρίλιος 1936, σελ. 82-83.

50. Costis Palamas. *Le Tombeau*. Traduction rythmée et assonancée, par Pierre Baudry. Athènes, Librairie Kauffmann, 28 Rue du Stade. Paris, Société d'édition «Les Belles-Lettres», 95 Boulevard Raspail, 16ο, σελ. 66.

51. Τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ *La Semaine Égyptienne*, Καίρου, 15 Ἀπρ. 1930, σφ. 4ο, σελ. 25, ἀφιερωμένο στὸν ποιητὴ Κωστῆ Παλαμᾶ. Δημοσιεύονται: α) Γαλλικά, ἀγγλικά, γερμανικά, ἰταλικά, ἀραβικά, μελέτες, ἄρθρα καὶ γνῶμες γιὰ τὸν Κωστῆ Παλαμᾶ, 115 ξένων καὶ ἑλλήνων διανοουμένων. β) Γαλλικὲς, ἀγγλικὲς καὶ γερμανικὲς μεταφράσεις ποιημάτων καὶ διηγημάτων του. γ) Αὐτόγραφο ποίημα. δ) Φωτογραφίες, σκίτσα κλπ.

52. Τὸ γράμμα αὐτὸ δημοσιεύτηκε στὴν ἐφ. *Ταχυδρόμος*, τῆς Ἀλεξάνδρειας, 17 Ματοῦ 1930 καὶ τὸ παραθέτουμε ἐδῶ ὁλόκληρο γιατί εἶναι ἀγνωστο καὶ ἀνεύρετο στὴν Ἑλλάδα:

Ἀξιότιμε φίλε κύριε Σταυρινέ,

Ἔλαβα τὸ τεῦχος τῆς «Σεμάλιν-Ἐξουφιέν», τὸ ἀφιερωμένο δι' ἐμέ. Σὰς εὐχαριστῶ γιὰ τὴν φροντίδα σας νὰ μοῦ τὸ στείλετε. Ἀλλὰ πῶς νὰ σὰς εὐχαριστήσω γιὰ τὸ ἐπιβλητικὸ αὐτὸ μνημεῖο ποὺ τὸ ἀναστύλωσατε στὸ ἔργο ἐνὸς ποιητῆ καὶ πρὶν ἢ ὅρα του ἔρθῃ νὰ σωπάσῃ γιὰ πάντα;

Πῶς νὰ σὰς εὐχαριστήσω; Πρᾶξις ὑπερβολικῆς συμπάθειας, καλωσύνης καὶ ἐνθουσιασμοῦ πρὸς ἕνα πνευματικὸ ἐργάτη ποὺ γέρασε μὲ τὸν ἔρωτά του, καὶ μαζί σὺν ἕνα κίνημα δικαιοσύνης, ποὺ τὸ συνεχίζετε, πρὸς τὴν αἰώνια ποίησιν ποὺ φαίνεται, μαζί μὲ τόσα ἄλλα δείγματα, πῶς ζῆ καὶ ἀναπτύσσονται στὰ ἴδια μέρη, ποὺ πρὸ αἰώνων ἄλλοτε ἀνθίσει ἀπαράμιλλη.

Τὸ μνημεῖο αὐτὸ ποὺ μὲ κατασυγκινεῖ, τὸ ἰδρύσατε καὶ μὲ τὴ βοήθεια καὶ μὲ τὴν ἐπιμονὴ ἐνὸς μοναδικοῦ φίλου, τοῦ κ. Κατοίμπαλη. Τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν ποίησιν καὶ τὴν ἐπιμονὴν του νὰ δειχθῆ πῶς εἶναι πάντα ἡ Ἑλλάς «ἡ γῆ τοῦ τραγουδιοῦ» τὴν ἀνέβασε σὲ ὕψη ἐνὸς ὀραίου ἰδανικοῦ.

Τὸ τεῦχος σας ἀποτελοῦν καὶ ἄρθρα ποὺ ἔχουν γιὰ μένα γραφῆ σὲ διάφορες ἐγκαίριες, καὶ γράμματα καὶ γνῶμες λογίων ποὺ εἶχαν τὴν καλωσύνη ν' ἀποκριθῶν στὴν εὐγενικὴ πρόσκλησή σας. Τιμὴ γιὰ μένα ποὺ προέρχεται ἀπὸ διάνους καὶ ἀπὸ καρδιὰς ἐκλεκτῶν ψυχῶν, οἱ ὁποῖες καλλιέργουν καὶ προάγουσιν τὰ γράμματα, καὶ μέσα σ' αὐτὰ κάποια πολυδόξαστα ὀνόματα μὲ κίνουον νὰ τρέμω γιὰ τὴν ἐσχολίαν τοῦ σταφανώματος τοῦ ἔργου μου. Τοῦ λείπει ἀκόμα ἡ ἀπόστασις, ὑποθέτω, γιὰ νὰ φανῆ συνολικὰ εἰς τὴν ἀκεραιότητά του, καὶ ἀκόμα στέκεται «σημεῖο ἀντιλεγόμενον», καθὼς μάλιστα φαίνεται στοὺς ξένους ἀπὸ τὰ μεταφρασμένα του μέρη κομματιαστὸ μονάχα.

Ἄς δεχθῶν ἀκέραια τὴν ἐγκάρδια συγκίνησή μου καὶ οἱ μακρῖνοι ξένοι, καὶ οἱ ἀπὸ σιμὰ ἐδῶ, ὅμοια τιμημένοι, ἀγαπητοὶ φίλοι καὶ συναδελφοί. Ἰδιαίτερα στὸ αἰσθημᾶ μου ἀντηχοῦνε τὰ λόγια τῶν πολυτίμων φίλων καὶ συναδέλφων τῆς Αἰγύπτου, ποὺ πάντα εἰδείξαν πρὸς ἐμένα ἐξαιρετικὰ τὰ σημεῖα τῆς συμπάθειας των, καθὼς μαρτυροῦν περὶ τούτου καὶ οἱ ἀληθινὸντες σελίδες τοῦ τεύχους τῆς «Νέας Ζωῆς».

Σὰς παρακαλῶ νὰ δεχθῆτε τὴν ἔκφραση, φτωχὴ πάντα, τῶν εὐχαριστιῶν καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης ἐνὸς ἀπλοῦ ποιητῆ, ποῦ θὰ μένη ἐντὸς τοῦ ἀνεξάλειπτη.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

53. Τὸ περιοδικὸ τοῦ Φώτου Γιοφύλλη. Τὸ τεύχος ποῦ ἀναφέρει ὁ Παλαμᾶς εἶναι τοῦ Χρ. 2, ἀρ. 6-7, Ἰούν.-Ἰουλ. 1930. Δημοσιεύσαντ' αὐτό, μὲ προλογικὰ κακόβουλα σχόλια τῆς διεύθυνσης τοῦ περιοδικοῦ: «Ἀπάντησι ἀπὸ τὸν τάφο», ἓνα οἰκτρὸ κατασκευάσμα τοῦ Ψυχάρη ποῦ βρέθηκε στὰ κατάλοιπά του, μὲ τὸν τίτλο: Ὁ Μαρσύας. Τραγικωμοῦδιὰ σὲ τρεῖς σκηνές. Ὁ Ψυχάρης, χολωμένος ἐπειδὴ εἶχε προταθῆ ὁ Παλαμᾶς γιὰ τὸ βραβεῖο Νόμπελ καὶ εἶχαν ἀποτύχει ὅλες οἱ δικές του φρενισομένες προσπάθειες ἀνάμειξά στοὺς ἑλληνας λογίους νὰ προταθῆ αὐτός, διασύρει μὲ τὸ χυδαιότερο τρόπο τὸν Παλαμᾶ (Μαρσύα), τὸν Μανόλη Καλομοίρη (Μαΐμουδέπουλο) καὶ τὸν Ἄλκη Θερβλο (Ἀξιοθρήνητο).

54. Ὁ Παλαμᾶς εἶχε γράψαι μὲ πολλὴ συμπάθεια πρόλογο στὸ βιβλίον τοῦ Φώτου Γιοφύλλη: Ἀρχοντικά καὶ ἄλλα ποιήματα. Β' ἔκδοσις. Ἐκδότης Ι.Ν.Σιδέρης—Ἀθήναι <1928>, στίς σελ. ζ'-ια' καὶ ἓνα γράμμα γιὰ τὸ βιβλίον τοῦ «Ἡ τελευταία ὥρα τοῦ σονέτου» δημοσιευμένο ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸ Γιοφύλλη στὸ περιοδικὸν τοῦ Πρωτοπορία, Χρ. 1, Φλεβ. 1929, σελ. 37-38.

55. Μιχαὴλ Πριονιστής, συνεργάτης τοῦ παραπάνω τεύχους τοῦ περ. Πρωτοπορία, ποῦ μὲ τὸ ἄρθρον τοῦ Ὁ Ψυχάρης καὶ τὸ Νόμπελ βγήκα νὰ ἐνισχύσει καὶ συμπληρώσει τὰ ἀχαρακτήριστα παραληρηματικά τοῦ Ψυχάρη μὲ μαρτυρίες ἀνοπόστατες καὶ ἀνακριβεῖς, ὅπως ἀποδείχτηκε ὕστερ' ἀπὸ τὴ δική μου ἐπέμβασι μὲ γράμμα μου στὸ περ. Νέα Ἑστία καὶ τίς διαφεύσεις τῶν Γρ. Ξενοπούλου καὶ Δ. Πετροκόκκινου. Ὁ Μ. Καλομοίρης καὶ ὁ Ρήγγας Γκόλφης ἀπὸ σεβασμὸ στὴ μνήμη τοῦ Ψυχάρη προτίμησαν νὰ σωπάσουν. Παραθέτω ἐδῶ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία τῆς τόσο θλιβερῆς αὐτῆς ἱστορίας γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ τόπου μας:

α) Πριονιστής, Μιχ. Ὁ Ψυχάρης καὶ τὸ Νόμπελ, περ. Πρωτοπορία, Χρ. 2, Ἰούν.-Ἰουλ. 1930 σελ. 172-174.

β) Ἀνώνυμος: Μία ἀνέκδοτος σάτυρα τοῦ Ψυχάρη κατὰ τοῦ Παλαμά. Ἡ ἀγνωστος ἰδιόγραφος αἰτησις τοῦ Ψυχάρη πρὸς τὴν Σουηδικὴν Ἀκαδημίαν κλπ., ἐφ. Ἡ Βραδυνή, 5, 6, 7, 8 Ἰουλ. 1930.

γ) Ἀνώνυμος: Τὸ Νόμπελ, ἐφ. Πρωτῖα, 6 Ἰουλ. 1930.

δ) Κατσιμπαλῆς, Γ. Κ.: Γράμμα στὸν Γρ. Ξενοπούλου, περ. Νέα Ἑστία, Τόμ. 8, 15 Ἰουλ. 1930 σελ. 772.

ε) [Βακιορέλλης, Β.]: Γύρω ἀπὸ τὸ Βραβεῖον Νόμπελ, ἐφ. Ἔθνος, 18 Ἰουλ. 1930.

στ) Ξ[ενοπούλου, Γρ.]: Γιὰ ἓνα ἄρθρον [διαφεύδει τὸν Μ. Πριονιστή], περ. Νέα Ἑστία Τόμ. 8 1 Αὐγ. 1930, σελ. 829.

ζ) Ξ[ενοπούλου, Γρ.]: Παλαμᾶς—Ψυχάρης—Νόμπελ [ὁ Δ. Πετροκόκκινος διαφεύδει τὸν Μ. Πριονιστή], περ. Νέα Ἑστία, Τόμ. 8, 15 Αὐγ. 1930, σελ. 882.

η) [Γιοφύλλη, Φ.]: Ὁ Παλαμᾶς καὶ τὸ Νόμπελ, περ. Πρωτοπορία, Χρ. 2, Αὐγ.—Σεπτ. 1930 σελ. 197-201.

56. Τὸ 1925.

57. Ἦταν κι αὐτὴ μὲ λέξη ποῦ χρησιμοποιήσας ὁ Ψυχάρης «χαϊδαυτικά» γιὰ νὰ ἐκδηλώσει τὴν ἀγάπην του!

58. Ἕλληνας δημοσιογράφος ἐγκαταστημένος τότε στὴ Σουηδία.

59. Ὁ Γερμανὸς συγγραφέας Thomas Mann ποῦ πῆρε τὴ χρονιά ἐκείνη τὸ βραβεῖο Νόμπελ.

60. Δὲ χρειάζεται ἐδῶ καμμιά δική μου μαρτυρία. Ὅσα γράφει ὁ Παλαμᾶς εἶναι πέρα ὡς πέρα ὠσατά. Ὁ Σ. Μενάρδος πρωτοστάτης στὸ ζήτημα τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ Παλαμά στὸ Βραβεῖο Νόμπελ τὸν ἐνίσχυσαν ἀργότερα καὶ συνέχισαν τίς ἐνέργειάς του οἱ: Π. Λορεντζάτος, Ν. Βέης, Σ. Κουγέας, Α. Ἀνδρεάδης, Σ. Σεφεριάδης καὶ ἄλλοι ἴσως ποῦ δὲ θυμᾶμαι πιά. Καθηγητὲς στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας καὶ ἱστορίας οἱ πρῶτοι, καὶ οἱ δύο τελευταῖοι Ἀκαδημαϊκοί, ἦταν οἱ μόνο ἀρμόδιοι νὰ ὑποβάλλουν πρότασι σύμφωνα μὲ τὸν κανονισμὸ τοῦ Βραβείου.

61. Τὸ βιβλίον αὐτό, ποῦ εἶχε ἐπανειλημμένως ἀναγγεῖλαι τὰ τελευταῖα χρόνια, δὲν μπόρεσε τελικὰ νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ, καθὼς καὶ ἄλλα τοῦ ἔργου.

62. Στὸ ἄρθρον του: Κωστής Παλαμᾶς (Σύντομον σημείωμα) δημοσιευμένο κι αὐτό στὸ ἴδιον τεύχος τοῦ περ. Πρωτοπορία ἔβου καὶ ὁ Μαρσύας τοῦ Ψυχάρη.

63. Χρήστου Παλαμά, Ἐνα σπῆτι τῶν Πατρῶν, Ἀκαδημαϊκὸν Ἡμερολόγιον, Πατρῶν, 1918, σελ. 21-28. Κοίτα ἀπόσπ. στὸ περ. Νέα Ἑστία, Τόμ. 2, 15 Σεπτ. 1927, σελ. 675-678.

64. Γ. Κ. Κατσιμπαλῆ. Παλαμικὴ Βιβλιογραφία 1926-1931, Ἀθήνα. Τυπογραφεῖο «Ἑστία» 1932, 8ο, σελ. 62. Στὴ σειρὰ Γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὸν Παλαμᾶ.

Ε.Υ.Δ.Τ.Ε. Κ.Ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

65. Τὸ ἀντίτυπο ποῦ εἶχα στείλει στὸν ποιητὴ τοῦ τὸ ἀφιέρωμα μ' ἓνα στίχο παρμένο ἀπὸ ἓνα Δεκαεπτὰστίχο του (ἀριθ. 42) γιὰ τὸν Ἐλευθέριο Βενιζέλο: «... κ' Ἐοὐ νὰ φέγγῃς μέσα σὲ Ἰοκίους ζωντανός».

66. Κώστας Ταμβάκης, φίλος μου ἀντισυνταγματάρχης τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ. Εἶχε δημοσιεύσει ἀριστοτεχνικὴ μετάφραση κ' ἐρμηνεῖα ἐπὶ ἀπὸ τὰ δυσκολώτερα ποιήματα τοῦ Βαλερύ: Paul Valéry. Ἡ Πυθία. Μετάφραση σ' ἐλληνικὸ στίχο καὶ σημεῖωμα Κώστα Ταμβάκη. Ἀθήνα 1932. <Τυπογραφεῖο «Χρονικά»> 8ο, σελ. 32. Δημοσίευσε ἀργότερα στὴ Βιβλιοθήκη Ἀρχαίων Ἑλλήνων Πεζογράφων καὶ Ποιητῶν τοῦ Ἐκδ. Οἴκου Ζαχαρόπουλου μεταφράσεις τῆς Ἠλέκτρας τοῦ Σοφοκλέη καὶ τῶν Περσῶν τοῦ Αἰσχύλου. Τὸ γράμμα τοῦ Παλαμά, ποῦ ἀναφέρεται στὴ μετάφρασή του τῆς Πυθίας τοῦ Βαλερύ, δημοσιεύθηκε στὴν ἐφ. Πολιτεία, 20 Μαρτ. 1933.

67. Costis Palamas. Alexandre Papadiamanti. Un peintre des humbles. Traduction de Jean Dargos. Athènes. Imprimerie «Hestia». 1933, 8ο, σελ. 19. Τὸ τεῦχος αὐτὸ τὸ εἶχα τυπώσει μ' ἐξοδὰ μου γιὰ νὰ μοιραστῆ στα μέλη τῆς «Association Guillaume Budé» στὸ προσκόνημά τους στὸ σπίτι τοῦ Παπαδιαμάντη στὴ Σκιάθου.

68. Κωστή Παλαμά. Πεῖσοι Ἀρόμοι Γ'. Κάποιων νεκρῶν ἡ ζωὴ. Προλεγόμενα — Παπαρρηγόπουλος — Βλάχος — Βερναρδάκης — Μορέας — Παπαδιαμάντης — Καρκαβίτσας — Μαβίλης — Δεληγεώργης — Θεοτόκης — Φουτιρίδης — Richerpin — Shakespeare — [Swinburne] — Mistral — Πορφύρας. Ἐκδοτικὸς Οἶκος Πέτρου Δημητράκου Α. Ε. Ἀθήναι. Περματζόγλου 8. 1934. 8ο, σελ. (4) + 198.

69. «Τὰ Παράκαιρα» τοῦ Κωστή Παλαμά. Ἀρθρα: Ἀριστοῦ Καμπάνη — Ρήγα Γκόλφη — Γιάνκου Ἡλιάδη & Louis Roussel. Ἀθήνα. Τυπογραφεῖο «Ἐστία». 1934, 8ο, σελ. 54. Στὴ σειρά Γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὸν Παλαμά.

70. Ἐννοεῖ τὴ σειρά Γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὸν Παλαμά ποῦ εἶχα ἀρχίσει νὰ ἐκδίδω ἀπὸ τὸ 1929 καὶ ἐξακολούθησα ὡς τὸ 1934 μὲ εἰκοσιτέσσερα τεύχη μὲ ἐλληνικά, γαλλικά καὶ ἀγγλικά κείμενα.

71. André Mirambel καθηγητῆς τῆς νεοελληνικῆς στὴν École des Langues Orientales τοῦ Παρισιῦ, διάδοχος τοῦ Ψυχάρη στὴν ἔδρα αὐτή.

72. Ὁ Παλαμάς ἀπὸ παραδρομὴ ἔγραψε τὴ χρονολογία 1894 ἀντὶ 1934.

73. Εἶχε προσβληθεῖ δέκα μῆνες πρωτίτερα, καὶ ἀκριβῶς στίς 11 Μαΐου τοῦ 1934, τὸ βράδι, (ὕστερ' ἀπὸ τὴν τελευταία του δημόσια ἐμφάνιση ποῦ μίλησε στὴν Ἀκαδημία γιὰ τὴν ποιήτρια Anna de Noailles), ἀπὸ ἡμιπληγία ποῦ τοῦ δυσκόλευε τὴ χρῆση τοῦ δεξιοῦ του χερσιοῦ καὶ τὸν βασάνισε ὡς τὸ θάνατό του.

74. Bogdan Raditza, διαλεχτὸς Κροάτης διανοούμενος, διευθυντῆς τοῦ γραφείου τύπου τῆς Γιουγκοσλαβικῆς Πρεσβείας στὴν Ἀθήνα, ποῦ ἔμεινε καιρὸ στὴν Ἑλλάδα, τὴν ἀγάπησε, γνῶρισε καλὰ πρόσωπα καὶ πράγματα τοῦ τόπου μας, κ' ἐτοιμαζόταν νὰ ἐκδόσει ἓνα βιβλίο μ' ἐντυπώσεις του. Δημοσίευσε, ἀνάμεσα σ' ἄλλα, ἓνα ἄρθρο γιὰ τὸν Κωστὴ Παλαμά στὸ περ. Νова Европа τοῦ Zagreb, 16 Μαΐου 1930, μελέτη γιὰ τὸν Κ. Π. Καβάφη μὲ πολλὰς μεταφράσεις ποιημάτων του στὸ περ. Српски Книжевни Glasnik [Λογοτεχνικὸς Ταχυδρόμος τῆς Σερβίας] τοῦ Βελιγραδίου 16 Ὀκτ. 1933, Τόμ. ΧΙ., σελ. 263 - 273, μετάφραση τοῦ διηγ. «Ὁ ἐρωτὰς στὰ χιόνια» τοῦ Α. Παπαδιαμάντη, τῶν «Μοιραίων» τοῦ Κ. Βάρναλη, ποιημάτων τοῦ Κ. Οὐράνη καὶ μελέτη γιὰ τὴ Νεοελληνικὴ Λογοτεχνία, στὸ ἴδιο περιοδικό, τῆς 16 Μαρτίου 1935, Τόμ. XLIV, σελ. 424 - 447 καὶ μιὰ μελέτη γιὰ τίς «Τραγικὰς ἀντιθέσεις στὴ διανόηση τῶν Βαλκανίων» στὸ περ. Ἰδέα, Τόμ. I, 1933, σελ. 191 - 195, 258 - 262. Ἐτοίμαζε μιὰ ἔρευνα ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνας λογοτέχνες (ποῦ νομίζω πὼς δὲν πραγματοποιήθηκε) γιὰ νὰ δημοσιευτοῦ σὲ περιοδικὸ τῆς Σερβίας καὶ εἶχε ὑποβάλει ὀρισμένα ρωτήματα στὸν Κωστὴ Παλαμά. Ἡ ἀπάντησή τοῦ Παλαμά μὲ τίτλο Ἀπόκριση σὲ κάποια ρωτήματα δημοσιεύθηκε μὲ τὴ δική μου ἐπιμέλεια στὸ περ. Τὰ Νέα Γράμματα, Χρ. Α', Γεν. 1935, σελ. 1 - 15.

75. Πιέρ Μορώ. Ἡ «Φλογέρα τοῦ Βασιληᾶ», ἐφ. Νέος Κόσμος, 9 Δεκ. 1934. Μετάφραση ἀπὸ τὸ περ. Nouvelles Littéraires, τοῦ Παρισιῦ.

76. Εἶχε ξεσπάσει λίγες μέρες πρωτίτερα τὸ ἀδελφοκτόνο ἐπαναστατικὸ κίνημα τῆς 1ης Μαρτίου 1935.

77. André Thérive. Les Livres. Costis Palamas: La Flûte du roi. traduit du néo-grec par Eugène Clément, préface de Charles Diehl. 1 vol. (Librairie Stock), ἐφ. Le Temps. Παρισιῦ, 28 Φεβρ. 1935. Κοίτα ἑλλην. μετάφραση Νάσου Δετζώρτζη στὸ περ. Τὰ Νέα Γράμματα, Χρ. Α', Σεπτ. 1935, σελ. 500 - 504.

78. Τὸ γράμμα αὐτὸ δημοσιεύθηκε μὲ τὴν ἔγκρισή τοῦ ποιητῆ στὸ περ. Τὰ Νέα Γράμματα, Χρ. Α', Ἰουλ. - Αὐγ. 1935, σελ. 442 - 443 μὲ τίτλο Μιὰ διαμαρτυρία τοῦ Κωστή Παλαμά συναρμυμένο

μ' ἓνα πλατύ ἐπιστημῶμα τοῦ Γ. Θεοτοκά: «Ὁ διωγμὸς τοῦ δημοτικισμοῦ, ὅπου σχολιάζεται χαρακτηριστικὰ στὴν ἀκόλουθη περικοπή: «Εἶναι χαρακτηριστικὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ καθηγητὲς τῶν Πανεπιστημίων Δελμοῦζος, Λορεντζάτος, Βέης, Θεοφωρίδης, Ἀποστολάκης, παύονται σὰν κλητῆρες μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ εἶναι δημοτικιστὲς, ἐπειδὴ σὰν ἐλεύθεροι ἐπιστήμονες προοδεύουν φανερά μιά θεωρία πού τὴν πιστεύουν ὀρθή καὶ ὠφέλιμη γιὰ τὸν τόπο. Εἶναι ἐπίσης χαρακτηριστικὸ τῆς πανολοθρίας τῶν ἐλληνικῶν χαρακτήρων ὅτι κανένας ὄμιλος διανοουμένων, καμμιά ἐφημερίδα, κανένα ἔντυπο δὲν τόλμησε νὰ διαμαρτυρηθεῖ γιὰ τὸν καινούργιο διωγμὸ τοῦ δημοτικισμοῦ καὶ γιὰ τὸν κατατροπὸ τῶν δημοτικιστῶν ἐπιστημόνων. Μονάχα ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς σηκώνει τὸ κεφάλι καὶ μιλά, ὁ ἴδιος πάντα Παλαμᾶς, ὁ ἐξοχος αὐτὸς γέροντας πού ξέρει ν' ἀντιπροσωπεύει μόνος τοῦ τὴν πνευματικὴ συνείδησίν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὸ συγκινητικὸ τοῦ γράμμα πού δημοσιεύεται σὲ τοῦτο τὸ τεῦχος ἐκφράζει καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλο γράψιμο τὴν ὁδὸν καὶ τὴν ἀγωνία τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἐλεύθερου ἀνθρώπου, ἐμπρὸς στὴν κακὴ μοῖρα μιᾶς πατρίδας, πού δὲν κατορθώνει νὰ λυτρωθεῖ ἀπὸ τῆ βαριά ἐπίδραση τῆς πολύχρονης σκλαβιάς».

79. Στὴν ὁδὸ Περιάνδρου ἀριθ. 5 στὴν Πλάκα.

80. 2^ο βιβλίο: Κωνσταντίνου Τοᾶτσου. *Παλαμᾶς*. Ἀθήνα 1936. <Τυπογραφεῖο Κώστα Σ. Παπαδογιάννη, Φαρρῶν 41>, 8ο, σελ. 413, πού δὲν εἶχε ἀκόμα ἐκδοθεῖ, ἀλλὰ εἶχαν δημοσιευτεῖ κεφάλαιά του σὲ περιοδικὰ καὶ εἶχε διαβάσει ἓνα μεγάλο του μέρος στὸν ποιητῆ.

81. Ἀντρέας Καρνατώνης, διευθυντῆς καὶ ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ *Τὰ Νέα Γράμματα*, 1935-1940. Ἐκτὸς ἀπὸ πολλὰ κριτικὰ ἄρθρα γιὰ τὸν Παλαμᾶ καὶ ἄλλους νεοέλληνες λογοτέχνες σὲ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες ἔχει ἐκδόσει τὰ βιβλία: *Εἰσαγωγή στὸ Παλαμικὸ ἔργο*. Ἀθήνα. Τυπογραφεῖο «Ἐστία», 1929, 8ο, σελ. 56. *Γύρω στὸν Παλαμᾶ*. Ἀθήνα. Τυπογραφεῖο «Ἐστία», 1932, 8ο, σελ. 161, στὴ σειρά *Γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὸν Παλαμᾶ καὶ Ὁ ποιητὴς Γιώργος Σεφέρης*. Ἀθήνα. Τυπογραφεῖο «Ἐστία», 1931, 8ο, σελ. 136.

82. Κωστῆ Παλαμᾶ, *Ὁ Κάλβος κι ἄλλη μιά φορὰ*, περ. *Τὰ Νέα Γράμματα*, Χρ. Β', Μάρτης 1936, σελ. 177-201. Ξανατ. στὸ βιβλίο: Κωστῆ Παλαμᾶ. *Τὰ χρόνια μου καὶ τὰ χαρτιά μου*. Τόμος δεῦτερος. Ἐκδόσεις Ἔργων Κ. Παλαμᾶ. Ἀθήναι 1940, στίς σελ. 159-186.

83. *Ὁ Δέξιππος*, ποίημα ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ τοῦ Παλαμᾶ, *Πρόσωπα καὶ Μονόλογοι*. Ἔμεινε ἀσυμπλήρωτο καὶ μονάχα τὸ πρῶτο μέρος του ἔχει γραφτεῖ.

84. *Ὀμηρικὸς Ὕμνος*, ποίημα ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ τοῦ Παλαμᾶ *Πρόσωπα καὶ Μονόλογοι*, δημοσιεύτηκε στὸ περ. *Τὰ Νέα Γράμματα*, Χρ. Α', Μάρτης 1935, σελ. 121 - 127.

85. Θεμιστοκλῆς Τοᾶτσος, δικηγόρος καὶ πολιτευτῆς, ὑφηγητῆς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας, ἐξόριστος ἀπὸ τὸ τότε καθεστῶς στὴ Μήλο.

86. Οἱ *Νεράϊδες* εἶναι κεφάλαιο ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Κ. Τοᾶτσου, *Παλαμᾶς*. (Κοίτα σσημ. 80).

87. Μαρία, ἡ γυναίκα τοῦ ποιητῆ Ναυσικᾶ, ἡ κόρη του Λέαντρος, ὁ γιὸς του.

88. Ἀνδρέας Μιχαλακόπουλος, ὁ ἄλλοτε πολιτικός, συνεργάτης τοῦ Βενιζέλου καὶ πρωθυπουργός τῆς Ἑλλάδας.

89. Ὁ Παλαμᾶς ταξίδεψε μαζί του στὸ προσκύνημα στὰ ἐκατόχρονα τοῦ Βαλαωρίτη στὴ Λευκάδα, καὶ στὰ λουτρά τῆς Αἰδηψοῦ. Τίς ἐντυπώσεις του ἀπὸ τίς συναντήσεις του μὲ τὸν Μιχαλακόπουλο τίς ἔχει δημοσιεύσει στὰ ἄρθρα του: «Ἀπὸ τὸ προσκύνημα τοῦ Βαλαωρίτη», ἐφ. *Ἐλεύθερος Λόγος*, 15 Ἰουν. 1925, καὶ «Συνομιλία στὸ κατάστρωμα» καὶ «Συνέχεια τῆς συνομιλίας», ἐφ. *Ἐλεύθερον Βῆμα*, 2 καὶ 9 Σεπτ. 1926.

90. Ὁ Α. Μιχαλακόπουλος εἶχε ἀπέραντη μνήμη καὶ συνήθιζε ν' ἀπαγγέλλει στίχους τοῦ Παλαμᾶ καὶ ἄλλων νεοελλήνων ποιητῶν.

Σημ. Στὴ δημοσίευση τῶν γραμμάτων αὐτῶν, ἐγίνε προσπάθεια νὰ κρατηθεῖ ὅσο γίνεται πιστότερα ἡ ὀρθογραφία καὶ ἡ στίξις τοῦ πρωτότυπου.

Γ. Κ. ΚΑΤΣΙΜΠΑΛΗΣ

★

ΣΤΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

17 Ἰανουαρίου 1930

Κύριε Ὑπουργέ,

Ἀγαπητέ μου κύριε Παπανδρέου,

Συγχωρήσατέ μου νὰ συνταξιάσω στὸ γράμμα μου τὰ δύο αὐτὰ πρόσωπα ποὺ εἶναι γιὰ μένα ἓνα. Ἀκόμη ἀπηχοῦν μέσα μου τ' ἀσυνήθιστα λόγια μὲ τὰ ὅποια ἓνας ἀπὸ τοὺς Πρώτους τῆς Πολιτείας, ἐπικαλούμενος τοὺς ὠραίους καιροὺς τῆς νεότητός του, ποὺ καὶ σ' ἐκείνους μέσα ἐπρώτευεν, ἐπισημοποίησε τὴ συμπάθειά του πρὸς ἓνα ποιητὴ ποὺ ἄλλη δὲν εἶχε, οὐτ' ἔχει φιλοδοξία στὴ ζωὴ του παρὰ νὰ μένη ἀπλὸς τραγουδιστής.

Μὲ συγχωρεῖτε ἀκόμη ποὺ ἐδίστασα κάπως, ἀμέσως νὰ σᾶς ἐκφράσω καὶ μ' ἓνα γράμμα τὴ συγκίνησή μου, ὕστερ' ἀπὸ τὰ προφορικά μου εὐχαριστῶ, μήπως σᾶς ἐφαίνονταν περιττό.

Ὅσο μοῦ εἶναι βολετὸ νὰ παρακολουθῶ τὴν πολιτικὴ σας σταδιοδρομίαν, σᾶς εὐχομαι πάντα τὸ καθαρὸ κοίταγμα, τὸ στερεὸ περπάτημα στὰ δύσκολ' αὐτὰ περάσματα.

Ὅταν μὲ τὰ λίγα μου λόγια στὸ ἀκαδημαϊκὸ πρόγευμα στάθηκα, καθὼς ἀκούσατε, στὴν ἀνάμνηση τῶν νεανικῶν σας χρόνων, εἶχα στὸ νοῦ, χωριστὰ μιὰν εἰκόνα· εἶναι ἀπὸ ἐκείνες ποὺ στέκονται, σὰ νὰ ἐπιπλέουν, στὴ θάλασσα πύσων λησμονημένων πραγμάτων! Ἐνα βράδι ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον ποὺ ἐγραμμάτευα, σὲ κάποιες, νομίζω, τρικυμισμένες ὥρες, νεαρὸς φοιτητὴς μὲ εἶχατε συνοδεύσει ὡς τὴν πόρταν τοῦ σπιτιοῦ μου μὲ κάποια ὠραία λόγια ἐνθουσιαστικά, ἐνθαρρυντικά, ποὺ συχνὰ δὲν ἀκούγονται καὶ ἀπὸ τὰ στόματα τῶν νέων...

Μὲ τὴν ἐξαιρετικὴ μου πρὸς Ἑσᾶς τιμὴ

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

★

ΣΤΟΝ ΚΛ. ΠΑΡΑΣΧΟ

I

Κυριακὴ 11.9.27

Φίλε κύριε Παράσχε

Θὰ ἐπιθυμοῦσα, ἂν εἶναι δυνατόν, νὰ παραλειφθοῦν ἀπὸ τὴ λογογραφικὴ σας συνέντευξιν ἡ ἀποδλέπουσιν στὴν ὑπόθεσιν τοῦ «ἄκριτου τραγουδιστῆ» καὶ τῆς παραχαράξεως τοῦ κειμένου. Γιατὶ δὲν εἶναι, νομίζω, κατάλληλη ἢ περίστασις, μέσα ἐκεῖ, νὰ ζητήσω τὴν ἐξόφλησιν λογαριασμῶν ποὺ θὰ μπορούσαν, εὐθετώτερα, σὲ μιὰν ἄλλη στιγμὴ, νὰ ἔχουν τὸν τόπο τους: Ἀκόμα: ἐπαφίνομαι στὴν καλλιτεχνικὴ σου λεπτότητα γιὰ τὴ μνεῖαν ποὺ γίνεταί περὶ *Ψυχάση*. Τὰ ζωηρὰ καὶ ἀπότομα χρώματα θὰ ἔπρεπε κάπως νὰ νερωθοῦν, νὰ χλωμιάσουν· κυρίως γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα. Δὲν πρέπει νὰ φανῶ ὅτι δίνω γλωσσικά μαθήματα, — πράγμα ἐπικίνδυνον — ἀλλὰ ὅτι ὡς λογοτέχνης καὶ ποιητὴς δὲν μπορῶ νὰ ὑποταχθῶ ἀπόλυτα στοὺς γλωσσικοὺς ψυχαρικοὺς κανόνες καὶ ὅτι ἡ λέξις γιὰ μᾶς καὶ ἡ ἀγάπη τῆς καὶ τὸ μεταχείρισμά της ἀκούει σὲ κάποιους ἄλλους δρους.

Ὅσο γιὰ τὴ συνέντευξιν, μὲ ὄλο, βέβαια, τὸ γνωστικὸ κοντόλι σου, τώρα ποὺ τὴ συλλογίζομαι, μελαγχολῶ. Δὲν εἶμαι γιὰ νὰ μιλῶ, ἂν εἶμαι κάπως γιὰ νὰ γράφω. Ἦθελα νὰ φεύγα κάπου, καὶ νὰ σάπαινα, διευκολύνοντας ἔτσι: καὶ κάποιον ὠραῖο βυθισμό στὴ λήθη, μιὰν ὥραν ἀρχήτερα.

Πολὺ καὶ τ' ὄνομα ποὺ σημειῶνω κάτου ἀπὸ τοὺς στίχους μου. Ἐὶδανικὸ τοῦ ποιητῆ πρέπει νὰ βρισκεταί σ' αὐτὸν τὸν οὐγκικὸ στίχον ποὺ μοῦ ἐγίνε ἐφιάλτης αὐτὴ τὴ νύχτα:

Ami, cache ta vie et répands ton esprit!

Μὲ φιλικώτατα αἰσθήματα

ΠΑΛΑΜΑΣ

II

25.12.22

Φίλε κύριε Παράσχε

Καλὰ καλὰ δὲν ξέρω γιατί οἱ γραμμὲς ποὺ ἀφιερῶσατε στὴν «Πατρίδα» γιὰ τὰ νεόβγαλτα μικρὰ μου βιβλία, μοῦ ἔδωκαν μιὰ γοργή, ξαφνική, εὐκολοπέραστη, ὅμως μιὰ μεγάλη, στὸ διάβασμά των, συγκίνηση.

Βέβαια, πῶς ἐτονίσσατε ὅ,τι ἀξίζει, κυριώτερα, νὰ τονισθῇ τὸ συντηρητικὸ μου δημοτικισμὸ τὸ σημεῖο ποὺ βρέθηκα σ' αὐτὸ ξαναγυρισμένος ὕστερ' ἀπὸ λογιῆς λοξοδρομίες. Ἀλλὰ τὴν συγκίνηση μοῦ τὴν προξένησε τὸ σταμάτημά σας σὲ κάποιον ποιητὴ ποὺ κρύβεται μέσα μου, ποὺ σπάνια φαίνεται καὶ ποὺ γλήγορα πνίγεται μέσα στὶς ἄλλες νοοκρατικές καὶ λογοτεχνικές ἐγνοιες ποὺ μᾶς ἀπορροφοῦν. Καὶ αὐτὸ ἦταν σὰν ἕνας φόρος ποῦ, ἄθελα ἴσως, τὸν πλήρωσε ὁ νέος ποιητὴς ποὺ πάντα ὑπάρχει μέσα σας, ἔστω καὶ κρυμμένος, ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ παιδὶ σᾶς θυμοῦμαι παρουσιασμένο στὸ περιοδικὸ ποὺ τώρα λησμονῶ τ' ὄνομά του, καὶ μὲ ὄλη σας τὴν κριτική καὶ τὴν ἄλλη ἀναγκαστική ἐργασία στὴ δημοσιότητα. Φόρος πρὸς τὸν ποιητὴ, πρωτεῖκό ἴσως, μὰ πιά γέρο.

Σᾶς εὐχαριστῶ καὶ σᾶς χαιρετῶ μὲ τὴν εὐχή μου νὰ ζήτε,
καθὼς τὸ ἀξίζετε, εὐτυχισμένα

Κ. ΠΑΛΑΜΑΣ

★

ΣΤΟΝ ΠΕΤΡΟ ΧΑΡΗ

23.1.35

Φίλε κύριε Χάρη,

Τὸ ἐσώκλειστο (*) εἶναι γιὰ τὴ Ν. Ἑστία. Ἄν τὸ δημοσιεύσετε, σᾶς παρακαλῶ νὰ διορθωθῇ προσεχτικὰ ὅπως τὸ ἔχω γραμμένο, ἂν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μοῦ σταλθῇ διόρθωση.

Γιὰ ὅσα μοῦ γράφετε, ἔδωκα στὴν κόρη μου νὰ φροτίσῃ, γιατί εἶν' αὐτὴ ἀρμόδια. Ὅσα μᾶς γράφουν οἱ ξένοι εἶναι βέβαια χαρακτηριστικὰ καὶ κάποτε σημαντικά. Ἀλλὰ τὸ ἀπαραίτητο εἶναι ἐδῶ νὰ μᾶς προσέχουν καὶ νὰ μᾶς ζητοῦν. Αὐτὸ εἶναι δύσκολο ὅταν κανεὶς γεράσῃ. Ἄν καὶ τὰ ὄρια ποὺ χωρίζουν τοὺς νέους ἀπὸ τοὺς παλαιούς εἶναι δυσκολότερα. Ἀλλὰ ἡ συμπάθεια κ' ἡ ἀγάπη τὰ βρίσκει. Μὰ πρέπει βέβαια κι ὁ παλιὸς κι ὁ νέος νὰ εἶναι ἀξιοπρόσεχτοι καὶ νὰ μὴ λησμονοῦν πῶς ὄλα ἀλλάζουν καὶ πάν' ἐμπρὸς ἀργὰ καὶ σιγά. Τὰ νέα καὶ τὰ παλιά δὲν εἶναι ἀλληλένδετα καὶ δυσκολοχώριστα ὅσο κι ἂν ἡ τάση τους εἶναι νὰ χωριστοῦν;

Δὲν μπορῶ νὰ γράφω εὐκολὰ τὸ χέρι μου δὲν τὸ θέλει· μὰ ὅσο μπορῶ, φροντίζω. Ἴσως θὰ σᾶς εἶπε κάποιος πῶς εἶμαι δυσαρεστημένος. Γιατί; ἐγὼ δὲν τὸ ξέρω. Μπορεῖ κάποτε οἱ ἰδέες μας νὰ βρέθηκιν διαφορετικές. Ἀλλὰ πῶς ποτὲ μπορεῖ νὰ εἶναι ὅμοιοι καὶ ἀπαράλλαχτοι δυὸ ἄνθρωποι, μάλιστα ἐκεῖνοι ποὺ σκέπτονται. Ἐγὼ ὅσο σκέπτομαι τόσο μοῦ μπαίνει στὸ μυαλὸ πῶς εἶμαι ὁ ἁμαρτωλὸς ποὺ πρέπει νὰ ζητῇ συγχώρηση. Γιαυτό θὰ ἤθελα κι ἀπὸ σὲ νὰ τὴ ζητήσω. Συγχωρεῖστε με καὶ δόστε μου φιλικὰ καὶ συγκαταβατικὰ τὸ χέρι σας.

Κ. ΠΑΛΑΜΑΣ

(*) Τὸ «Μνημόσυνο», «Νέα Ἑστία», τόμ. ΙΖ', τεύχ. 196.